

PRIKAZI

Dragomir Bondžić, MISAO BEZ PASOŠA: MEĐUNARODNA SARADNJA BEOGRADSKOG UNIVERZITETA 1945–1960, Beograd 2011, str. 358

Mada je u dosadašnjem naučnom radu izučavao raznovrsne teme iz istorije socijalističke Jugoslavije i Srbije (istoriografija, obrazovanje i prosveta, uloga Jugoslavije u Hladnom ratu, istorija Kosova i Metohije), dr Dragomir Bondžić je u središte istraživanja stavio istoriju Beogradskog univerziteta i visokog školstva. Posle monografija *Beogradski univerzitet 1944–1952* i *Univerzitet u socijalizmu. Visoko školstvo u Srbiji 1950–1960*, objavljivanjem monografije *Misao bez pasoša: međunarodna saradnja Beogradskog univerziteta 1945–1960*, završio je trilogiju o Beogradskom univerzitetu i visokom školstvu u Srbiji u prvih deceniji i po posle Drugog svetskog rata.

Koliko je važno izučavanje visokog školstva za sagledavanje istorije socijalističke Jugoslavije i koliko je univerzitetno obrazovanje imalo značajno mesto u planovima jugoslovenskih vlasti, dovoljno svedoči nekoliko upečatljivih podataka koje autor navodi: broj studenata Beogradskog univerziteta povećan je od 1945. do 1961. sa 11.000 na 57.000, a nastavnika sa 323 na oko 4.300. U takvim uslovima, važan segment postojanja Beogradskog univerziteta predstavljala je i međunarodna saradnja i razmena znanja sa svetom. O tome je delimično pisano u dosadašnjoj historiografiji (tekstovi o školovanju jugoslovenskih studenata u inostranstvu), ali su pojedini segmenti ovog pitanja prvi put celovito obrađeni u ovoj monografiji – školovanje stranih studenata u Beogradu i međunarodna naučna saradnja nastavnika i asistenata.

Da bi čitaoce uveo u godine posle Drugog svetskog rata, autor je pratio

međunarodnu naučnu saradnju od početaka visokog školstva u Srbiji, to jest od državne politike stipendiranja i formiranja naučne elite na evropskim univerzitetima tokom 19. veka, preko školovanja srpskih đaka i studenata u Francuskoj, Švajcarskoj, Italiji, Rusiji i Velikoj Britaniji za vreme Prvog svetskog rata, do školovanja studenata na stranim univerzitetima u međuratnom periodu, u kojem je čak 59% profesora Beogradskog univerziteta imalo diplome stranih univerziteta, dok je doktorate u inostranstvu steklo njih 74%.

Posle uvodnog dela, knjiga je podeležena u tri celine: prva je posvećena međunarodnoj saradnji Univerziteta, druga međunarodnoj saradnji studenata, a treća školovanju stranih studenata u Beogradu.

Osnovna odlika međunarodne saradnje od 1945. do 1961. bila je njena povezanost sa državnom politikom. Prvih godina posle rata, do sukoba sa Informbiroom, veze Univerziteta sa inostranstvom bile su slabe i jednosmerne – uglavnom okrenute ka SSSR-u i istočnoevropskim zemljama. Promena je nastupila sa velikom političkom promenom izazvanom sukobom sa Informbiroom, pa je u prvoj polovini 50-ih godina prestao svaki vid saradnje sa Istočnim blokom, a saradnja sa zapadnim svetom postala mnogo intenzivnija. Potom su u godinama u kojima je u spoljnoj politici Jugoslavije bio aktuelan Balkanski pakt, to jest saradnja sa Grčkom i Turskom, forsirani kontakti sa naučnicima iz ovih zemalja, pa je već 1953. u Beogradu boravio rektor Istanbulskog univerziteta, a u februaru i martu 1954. u Ankari je održan balkanski festival tokom kojeg je 97 studenata iz Jugoslavije, 89 iz Turske i 77 iz Grčke izražavalo bliske političke odnose svojih država kroz izložbe, koncerte, folklor, balet i

sportska takmičenja. Od druge polovine 50-ih, kako su obnovljeni odnosi sa Istokom, a oslabili efekti Balkanskog pakta, tako su ponovo uspostavljeni naučni kontakti sa istočnim zemljama, univerzitetske veze sa Grčkom i Turskom su brzo oslabile, nastavljena je saradnja sa Zapadom, ali je državna politika saradnje sa zemljama Azije i Afrike prouzrokovala i sve intenzivniju naučnu saradnju sa ovim zemljama, posebno sa Egiptom, Sudanom, Burmom, Sirijom i Indijom.

Oblici saradnje sa inostranstvom za ovih deceniju i po bili su veoma raznovrsni i sadržajni, a autor je detaljno obradio brojne segmente te saradnje. Neki od njih su nabavka literature i instrumenata i pomoć u životnim namirnicama beogradskim profesorima od stranih naučnih ustanova neposredno posle rata; zvanične posete, predavanja i istraživanja stranih profesora u Jugoslaviji; odlasci beogradskih profesora u inostranstvo da bi obavili istraživanja, boravili na specijalizaciji, učestvovali na naučnim skupovima, kongresima i konferencijama, držali predavanja, razgledali naučne ustanove u svetu, ugovarali naučnu saradnju itd. Mnogi naučnici su bili članovi međunarodnih stručnih i naučnih udruženja, što im je omogućavalo učešće na skupovima, razmenu literature i praćenje razvoja naučnih disciplina u svetu, u Jugoslaviji su održavani naučni kongresi i skupovi, organizovane su stručne ekskurzije studenata i nastavnika u inostranstvu, otvoreni su lektorati za srpskohrvatski jezik na stranim univerzitetima i lektorati za strane jezike na Beogradskom univerzitetu. Neki od konkretnih rezultata ove razmene znanja bili su: početkom pedesetih godina 20. veka postojala su samo 2 jugoslovenska lektorata u inostran-

stvu, a 1958. – 13; prema nepotpunim podacima tokom 1957. godine 471 nastavnik i asistent Beogradskog univerziteta boravio je u inostranstvu, što je bilo 34,5% svih beogradskih asistenata i nastavnika (najviše su putovali u Francusku i Zapadnu Nemačku); 1954. u Beogradu je održan 10. međunarodni kongres sportske medicine na kome su bili delegati iz 21 zemlje, a 1955. u Beogradu je održan međunarodni skup slavista uz učešće predstavnika 60 zemalja itd. Poput međunarodne saradnje profesora i asistenata, veoma raznovrsna bila je i međunarodna saradnja studenata. Obuhvatala je razmene publikacija, studentske štampe, informacija i delegacija, učešće na međunarodnim skupovima, putovanja, ekskurzije, letovanja, stručnu praksu, učešće na radnim akcijama itd.

Najvažnije informacije o međunarodnoj saradnji studenti su dobijali preko lista *Student*. U svakom broju ovaj list je pisao o međunarodnoj studentskoj saradnji, stranim zemljama, univerzitetima i gradovima, objavljivao je intervju sa studentskim funkcionerima, utiske sa boravka u inostranstvu, informacije o posetama stranih delegacija Jugoslaviji i jugoslovenskih delegacija inostranstvu itd.

Autor je nizom konkretnih primera potkrepio stav o intenzivnoj studentskoj saradnji Beogradskog univerziteta sa svetom – Univerzitetski odbor Beogradskog univerziteta je tokom 1956. imao razne forme saradnje sa 40 zemalja, Savez studenata Jugoslavije je 1957. saradivao sa 73 nacionalne studentske organizacije, samo od 1952. do 1954. Jugoslavija je učlanjena u pet međunarodnih organizacija za razmenu studenata. Dok su 1948. u inostranstvo otišla samo 24 jugoslovenska studenta, taj

broj je 1958. bio veći od 5.000. Sa druge strane, u Jugoslaviji je 1948. boravilo 476 stranih studenata, a 1958. preko 4.000.

Međutim, autor je istakao i brojne nepravilnosti i probleme koji su pratili odlaske studenata u inostranstvo tokom pedesetih godina 20. veka. Često su naučni razlozi bili samo paravan za obična turistička putovanja; pojedinci su preko privatnih veza odlazili na „divlje“ ekskurzije samo da bi prešli granicu, a tamo su spavali po parkovima; na stručna putovanja se ponekad odlazilo u zemlje čiji je naučni nivo bio ispod jugoslovenskog; bilo je i onih koji su odlazak u inostranstvo koristili kao „švercerske ture“; neke studentkinje su odlazile u Englesku da bi radile kao kućne pomoćnice; drugi su odlazak u inostranstvo koristili da bi fizičkim radom zaradili novac od koga su kupovali motore ili automobile, tako da su studenti povratnici sa prakse iz inostranstva bili akteri trka vespama od Terazija do Kalemegdana itd.

Poseban vid međunarodne univerzitetske saradnje predstavljalo je školovanje stranih studenata u Beogradu. Kao i drugi vidovi saradnje, i ovaj je bio pod uticajem politike, pa je na početku ovog perioda forsirana saradnja sa studentima iz bratskih slovenskih zemalja, da bi posle Rezolucije IB-a ti isti studenti postali deo antijugoslovenske propagande na šta je Jugoslavija odgovarala njihovim hapšenjem, obustavljanjem stipendija, izbacivanjem iz domova, isključenjem sa fakulteta i drugim merama. Takođe u skladu sa jugoslovenskom spoljnom politikom, u drugoj polovini 50-ih država je podsticala dolazak studenata iz nesvrstanih zemalja u Jugoslaviju. Svesna značaja boravka stranih studenata na svojoj teritoriji, Jugoslavija im je organizovala obilaske zemlje,

posete zadrugama i preduzećima izlete, letovanja, susrete sa domaćim studentima, razgovore sa građanima, posete manastirima itd.

Vidno mesto u knjizi zauzimaju problemi školovanja stranih studenata u Jugoslaviji: neadekvatan izbor studenata, smeštaj, ishrana i nehigijena, demonstrativno napuštanje Jugoslavije od strane nekih studenata, pojave verbalnog, pa i fizičkog nasilja domaćih studenata nad stranim, ali i pojave neprirodnog i nedisciplinovanog ponašanja stranaca, među kojima su postojale podela po političkoj i nacionalnoj osnovi itd.

Knjiga dr Dragomira Bondžića *Misao bez pasoša: međunarodna saradnja Beograđskog univerziteta 1945–1960.* predstavlja plod sistematskog istraživanja i marljivog rada, pisana je čitljivo, a zaključci i rezultati do kojih je autor došao su dočarani brojnim tabelama, grafikonima i fotografijama, naučno čvrsto utemeljeni i jasno izloženi. Ti kvaliteti preporučuju ovu monografiju ne samo stručnoj javnosti već i širem krugu čitalaca.

Slobodan Selinić

Vladimir Ivanović, GEBURTSTAG PIŠEŠ NORMALNO: JUGOSLOVENSKI GASTARBAJTERI U SR NEMAČKOJ I AUSTRIJI 1965–1973, Beograd 2012, str. 401

„Zvali smo radnu snagu, a došli su ljudi“, citat je koji na najbolji način opisuje gotovo svu problematiku fenomena ekonomskih migracija u Zapadnoj Evropi u periodu posle Drugog svetskog rata. S jedne strane, zapadnoevropske zemlje u kojima su se ekonomski migranti sa prostora slabije razvijenog evropskog juga i jugoistoka zapošljavali, od samog početka su insistirale na privremenosti